

LUND UNIVERSITY

Vad är en naturupplevelse?

Sjöholm, Carina

Published in:
Naturen för mig. Nutida röster och kulturella perspektiv

2014

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Sjöholm, C. (2014). Vad är en naturupplevelse? I L. Midholm, & K. Saltzman (Red.), *Naturen för mig. Nutida röster och kulturella perspektiv* (s. 309-315). Institutet för språk och folkminnen.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Vad betyder naturupplevelser?

Carina Sjöholm

Efter att ha läst en mängd berättelser om naturupplevelser i frågelistmaterialet från Lund slås jag av ett par tankar. Dels en fascination över hur mycket tolkning som är möjlig utan att jag vet så mycket om dem som har skrivit ner sina berättelser, dels en reflektion över hur lite bortom själva berättelserna jag egentligen ser. Det generella och det som är lika med tusentals andra berättelser om naturens betydelse blir uppenbart, men trots de till synes personliga berättelserna får jag inte veta så mycket om de enskilda meddelarna.

Vad är det då som gör att jag, trots att jag vet så lite om personerna, ändå kan läsa ut så mycket generella framställningar? Vad är det som gör att det berättas om naturen på detta återkommande sätt? Hur har vi lärt oss att tala om naturen, om vad som är värt att betona och beskriva? Ja, en del beror säkert på dokumenterandets institutionalisering, det vill säga att meddelarna har lärt sig hur de förväntas svara på frågelistorna. En annan del är att vi lärt oss att samla på en särskild sorts intryck men också att beskriva och dokumentera upplevelser kopplade till natur på särskilda sätt. Här kommer jag att citera några berättelser där naturupplevelse som genre blir tydligt, och där den vardagliga naturupplevelsens betydelse beskrivs av en del meddelare.

Om den sublimes och pittoreska naturen såsom den till exempel upplevdes av 1700-talsmänniskan finns det en hel del skrivet och det brukar sägas att en annan syn på naturen då började gälla. Det märktes i litteratur, konst och trädgårdskonst. Naturen kom att representera äkthet och ursprunglighet, i kontrast till vad som en del upplevde som civilisationens förljugenhet och förkonstling. Så småningom formulerades drömmar om att ge sig ut i den vilda och orörda naturen, helst ensam som vandrare, drömmare och sökare, och de vilda vyerna fick en attraktionskraft. Man kan rent av, som etnologen Orvar Löfgren, tala om att *naturen sakraliserades*. Den föreställningen av naturen har fortfarande genomslags-

kraft och kommer till uttryck i berättelser om naturen.

Men det är inte alltid den extraordinära upplevelsen som det berättas om eller som lever kvar i minnet. Ibland är det istället den rutinerade och ganska vardagliga naturupplevelsen som kan få oss att dra efter andan. En meddelare berättar om en av sina naturupplevelser en augustikväll omkring 1970 på Ravlundafältet i Skåne vid stranden av Östersjön:

Det var en alldeles stilla kväll, havet låg som en spegel. Vi hade husvagnen med oss och hade slagit läger uppe på strandbrinken, jag, maken och våra två söner kring tioårsåldern. Eftersom det var augusti hade jag tagit med kräftor, som vi satt och åt där på strandkrönet. Solljuset försvann och månen kom upp och det var ett helt sanslöst ljus över hela sceneriet.

Solnedgång liksom månljus är klassiska naturupplevelseattribut och har alltsedan slutet av 1800-talet också varit centrala motiv i reseberättelser. Det handlar om erfarenheter paketerade som naturupplevelser.

Fotografier och resor

En hel del av meddelarna har dokumenterat sina naturupplevelser och skickat med fotografier. Fascinationen för natur, panorerande såväl som i detalj, är uppenbar. Det är foton från resor i fjällandskap och inte sällan moln i olika formationer liksom snö i olika faser: fallande, liggande och rykande. Årstidstypiska motiv är vanliga. Det är mycket bilder på sommarhus, vänner och utflykter av allehanda slag, likaväl som naturbilder av mer panorerande karaktär eller närbilder på exempelvis tulpaner i den egna trädgården. Foton från resor i Sverige varvas med foton från utlandsresor och bilder av högtider som jul och midsommar och all den rekvisita och de rutiner och ritualer som hör till.

”En bild säger så mycket mer än ord” hör man ofta. Igen kan man fråga sig varför vissa motiv har valts ut när de så uppenbart sammanfaller med så många andra och hur har man lärt sig vilka motiv som är värda att fotograferas? Vi har lärt oss genren och den har inte förändrats så mycket om vi tittar på frågelistmaterialet.

”Vi betraktar en hängseglare som ljudlöst kom över oss och landade nere på fältet”. Kittelfjäll 1991.

Foto: Privat.

Cykeltur 1979 utanför Torekov med matsäck i cykelkorgen. Foto: Staffan Nordin.

Att fotografera kan ses som ett sätt att samla på intryck men också på vyer. Det har varit en lång process av väljande av motiv och berättelser som lärt oss sätt att tala om vad vi gör och vad vi uppskattar när vi till exempel är ute och går i skog och mark eller längtar till havet. Materialet visar en påfallande kontinuitet i hur vi talar om de känslor som olika slags natur väcker och i hur man till exempel avbildar landskap och natur. Möten med naturen kan vara av skilda slag, men trots detta förefaller det finnas ett begränsat antal uppsättningar av rutiner för olika typer

av naturupplevelser. Här kan man tänka sig att det spelar roll att medelåldern är förhållandevis hög bland arkivens meddelare.

Kameran har en tendens att plockas fram när det är någon form av extraordinära tillfällen, åtminstone tiden före mobiltelefonkameror och Facebooks genomslag. Många semesterminnen handlar om naturupplevelser. Att vara i naturen, titta på naturen och att avbilda naturen är en del av semestern för många av oss. Men natur är ju som så mycket annat i resandet något som tillskrivs sitt värde och innehåll och som tolkas

i en kulturell process, det vill säga beroende på varifrån man kommer och vem man är. Utifrån en sådan blick är det logiskt att man i fotodokumenterandet också får flera jämförelser mellan växter i naturen och växter i trädgården hemma, liksom jämförelser mellan svensk natur och exempelvis trädgård med mer exotisk växtlighet, växter som vi ibland får se som krukväxter inomhus.

Utan att veta särskilt mycket om dem som skickat in berättelser och foton av "natur" kan man alltså ändå säga en hel del om till exempel naturuppfattningen och om hur man knyter band till specifik form av natur.

Vad är natur?

Frågan vad som är natur och inte finns som en underliggande strimma i materialet liksom funderingar kring när man egentligen har upplevelser av naturen:

Natur kan jag nästan tycka är lite svårt att uppleva kring Malmö där jag bor. Slättlandet runt omkring staden är så uppodlat att det bara blir något jag betraktar, från tåg- eller bilfönstret. Dvs. naturupplevelse för mig innebär att också vistas i själva naturen; gå på en stig, sitta på en stubbe etc. Att gå på ett elljusspår blir som att gå på zoo. Man är "skyddad" från naturen. Med detta sagt så skall jag omedelbart medge att jag varje gång jag kommer till den där bokskogen ändå njuter i stora drag! Det är vackert, och det är ju trots allt något annat än innerstaden. [...] Lukten av nyklippt gräs när man genar över det ger alltid en känsla av "det andra", det som

inte är civilisation. Trots att man är omgiven av höghus kan det ge en fin naturupplevelse. Bara genom vad som händer i skallen, via luktorgan.

En naturupplevelse enligt denna meddelare hänger ihop med flera sinnliga förnimmelser, men här framträder också en tydlig uppfattning om att natur är det som inte är kultiverat (se vidare Saltzman & Sjöholm i denna bok). Andra har det de definierar som natur runt omkring sig mesta tiden. "Att gå på ett elljusspår blir som att gå på zoo" skriver meddelaren ovan och fortsätter att skriva att nyklippt gräs kan ge känslan av naturupplevelse, trots att just klippt och ansat gräs, och kanske framför allt gräsmatta, enligt andra meddelare definitivt betyder civilisation. När och om något blir en upplevelse beror på flera samverkande faktorer där erfarenheter och referensramar spelar roll.

Vad är det då människor erfar när de får en "naturupplevelse"? Kommer det som formuleras som en upplevelse "utifrån" eller "inifrån" – en skillnad som kommer upp i materialet – eller både och? "Man behöver inte fara långt bort för upplevelser, det räcker med några minuters promenad bara man sen öppnar ögon och öron för vad som finns att iaktta" skriver en meddelare. Naturupplevelser kan uppenbart erfaras både nära, i det mer vardagliga, och i de längre resorna. Detta stämmer väl överens med det som brukar sägas inom upplevelseforskningen, att det inte alltid är det spektakulära eller det extraordinära som krävs för att en känsla av upplevelse ska uppnås. Upplevelser är ju inte något som bara finns utan något människor skapar till-

sammans. Snarare är det olika kombinationer av ganska vardagliga element eller faktorer som gör att människor ibland benämner det erfarna som just upplevelse. När det talas om upplevelser hänvisas det ofta till något som är avgränsat i tid och rum men också ofta till de olika sinnena. Jag skulle vilja säga att det handlar om en sorts mångsinnlighet där de olika sinnesupplevelserna snarare läggs samman än att de utesluter varandra. Upplevelser kan fungera på flera plan samtidigt och verka både subjektivt och kollektivt. Intressant nog kan våra egna, högst personliga och subjektiva, upplevelser samtidigt vara något många andra upplever, eftersom även subtila känslor som upplevelser är kulturellt bestämda och därmed tidstypiska. Det handlar alltså om en spänning mellan flyktiga förnimmelser och den fysiska och materiella världen. Man kan då tänka sig att det finns en rad erfarenheter att blanda och matcha och ibland skapas det vi väljer att benämna "upplevelse". Det kan vara något sublimt som kommer till en ibland när man som minst anat, till och med omgiven av höghus som meddelaren ovan skriver.

Olika landskapsupplevelser

Att tala om till exempel soluppgångens betydelse skulle kunna ses som ett exempel på mönsterbundna naturupplevelser eftersom den blev en så central del i berättelser om naturupplevelser för drygt hundra år sedan och som fortfarande har en väsentlig roll i såväl berättelser som i resmåls marknadsföringsmaterial. Föreställningar om vad som är sevärt eller minnesvärt ändras över tid och sammanhang. Naturromantiken är

påtaglig i frågelistmaterialet: "Naturen betyder allt för mig, den är min största livlina och överlevnadsfaktor". Att vara i naturen, titta på naturen och avbilda naturen är en väsentlig del av vår lediga tid. Ofta kategoriseras dock natur som något som är annorlunda eller i alla fall något man aktivt söker sig till på sin lediga tid. Naturen blir för många meddelare ett fritidsrum och är något de är i men görs också till ett ting att betrakta. Utifrån en sådan blick är det logiskt att jämförelser görs mellan växter som representerar olika slags natur men där det också formuleras grader av "naturlighet".

Uppfattningen om vilka landskap man föredrar skulle utifrån ovanstående resonemang kunna ses som del av mönsterbundna processer. Det blir tydligt i materialet att olika människor har förkärlek för olika naturtyper, inte sällan kopplat till den natur man haft tillgång till under sin uppväxt: "Det där med natur är väl något man har med sig från barndomen. Jag bodde några år i Karlskoga och saknade de öppna vidderna och havet. Deras horisont gick från en grantopp till nästa. Innestängt på mer än ett sätt." Påfallande många i materialet från Folkklivsarkivet i Lund har eller har haft tillgång till kust och hav. Inte sällan sätts kustupplevelser mot upplevelser och erfarenheter av skog. Upplevelser av olika landskap beskrivs uppenbart på olika sätt. Ibland är det de olika landskapen som jämförs, och den ena naturtypen sätts mot den andra:

Vi föredrog nog platser som Grisslehamn och Sandhamn för jag vill nog ha min natur med vatten för enbart skog, och gran och fur speciellt, är

Förberedelser inför kanotfärd på Sjöaltesjön 1990. Foto: Staffan Nordin.

tämligen enformigt. Lummiga hagar är nog mer min stil. Körde ofta Nissanstigen till Skåne, men gav upp med tiden för det var för mycket granridå på båda sidor och alldeles för lite öppet.

Havet står för många för det föränderliga medan skogen står för stabilitet – utom för dem som berättar om sina fasansfulla upplevelser av stormen Gudrun. När det gäller skogen handlar berättelserna mer om trygghet och kontinuitet. Svamp- och bärplockningen återkommer liksom lusten att återkomma och behovet av att känna

igen sig. Havet däremot förändrar sig inte bara varje dag utan under dagen, skriver flera. Detta kopplas ofta till årstiderna och årstiderna står för både kontinuitet genom att de ständigt återkommer, samtidigt som de illustrerar naturens föränderlighet.

Havet beskrivs i lyriska termer i många av svaren: det är en tillflykt att gå längs havet, det fungerar meditativt och ger energi, genom att titta på det, lyssna och känna doften av det, det gav förfäderna levebröd och ger därmed en sorts historisk kontinuitet. Men det är några som skri-

ver om den respekt de har för havet och att det är där de påminns om naturens krafter. Respekten för naturkrafterna återkommer i berättelserna om såväl hav och kust som skog: "Bor man nära havet lär man sig respekt för naturens krafter. Ett rytande stormhav är mäktigt att titta på men krafterna är enorma." När dessa naturupplevelser inte är skrämmande eller extrema så beskrivs de ofta som sinnliga. Ofta nämns flera sinnen. Människor vandrar vid havet och i skogen, känner vind, regn och sol i ansiktet, känner många olika dofter, blir berörda – både positivt och negativt – och smakar till exempel skogens bär eller havets sälta.

Hav är inte bara något att vandra vid eller något som numera har hög status att bo vid. Olika naturtyper har uppenbart olika laddningar och det sker ständigt omladdningar om vad som är attraktiva landskap. Orvar Löfgren skriver till exempel om att den vilda naturen som berg och klippkust länge ansågs som något

skrämmande, fult och oordnat. Det var först under 1800-talet som delar av det som betraktats som det vilda började betraktas som vackert och besegrande av naturen fick ett värde i sig. I takt med att naturen började betraktas som attraktiv och det sinnliga skulle uttryckas fick också naturupplevelserna status. Allt sedan dess har naturupplevelser formulerats både som något mycket stereotyp och något som är var och ens egen upplevelse. Föremål och platser laddas med olika betydelser i olika kombinationer, vilket gör att deras betydelse snabbt kan förskjutras genom en ny kombination. Det är de individuella valens tid och därmed en sorts paradoxernas tid. Vi vill uppleva naturen på vårt eget sätt, men vi vill också ha gemensamma referensramar med andra för att kunna dela berättelser med dem. Påfallande många är unika på ungefär samma sätt. Då är det spännande att ställa sig frågan om vad det är vi berättar och vilka naturupplevelser vi väljer att *inte* berätta om.

Referenser

Artikeln bygger på svar som inkommit till Folkklivarkivet i Lund på frågelistan "Naturen för mig".

Orvar Löfgren har skrivit om det kulturbestämda i naturupplevelser i en mängd olika sammanhang, bland annat i *On Holiday* (1999). Om tidiga naturupplevelser kan man även läsa i exempelvis Klaus Mortensens *Det pittoreske øje* (2011). Katarina Saltzman har skrivit om landskap i till exempel *Betraktade trakter: öländska landskap i konst, litteratur och kulturmiljövård* (2004) och *Moderna landskap: identifikation och tradition i vardagen* (1997) tillsammans med Birgitta Svensson. Tom O'Dell har skrivit om upplevelsernas betydelse i vår tid bland annat i *Upplevelsens materialitet* (2002).

Själv har jag skrivit om semesterdokumentation i artikeln "Smalfilm som semesterminne" i antologin *Välfärdsbilder. Svensk film utanför biografen* (red. Erika Hedling och Mats Jönsson, 2008).